



Reactie NBV op voorontwerp federaal plan duurzame ontwikkeling

De reactie van het Netwerk Bewust Verbruiken gaat enkel in op acties en maatregelen die een link hebben met duurzaam consumeren. Eerst overlopen we een aantal acties en maatregelen die opgenomen zijn in het voFPDO en geven daarbij onze opmerkingen. Daarna doen we voorstellen voor nieuwe acties en maatregelen die ons inziens ontbreken.

1. Reacties op voorgestelde acties en maatregelen

2.2. Governance / Instrumenten

2.2.1. Goed beheer van de administraties

Een overheid die duurzaamheid hoog in het vaandel draagt, consumeert ook zelf bewuster. Een **duurzamer consumptiegedrag van de overheid** zal leiden tot het vergemakkelijken van de markttoegang voor duurzame producten. In België vertegenwoordigen de overheidsaankopen 12,7% van het BIP. Ook zal de zichtbaarheid en de herkenbaarheid van deze producten vergroten. De keuze van administraties in verband met het uitbesteden van schoonmaakwerk, drukwerk, onderhoud, enz. heeft ook een invloed op de vele diensten die ondernemingen leveren. We stellen voor dat bij 2.2.1. een actie wordt toegevoegd mbt duurzame overheidsaankopen (dit onderwerp komt nu enkel aan bod bij 2.3.4. maar blijft daardoor beperkt tot een klimaatvriendelijk aankoopbeleid).

De twee maatregelen die in dit hoofdstuk voorgesteld worden, getuigen van weinig opvolging en evaluatie van de maatregelen van de vorige Plannen Duurzame Ontwikkeling. Het federale plan duurzame ontwikkeling 2004-2008 kondigde stappen aan om te komen tot een duurzamer consumptiegedrag bij de overheid. In het voorliggende, derde FPDO wordt gewezen op het ontwerp actieplan voor duurzame overheidsopdrachten, opgemaakt als resultaat van een actie in het tweede federaal plan. Dit actieplan zou van kracht moeten zijn voor de periode 2007-2010, maar bevindt zich nog steeds in de ontwerpfase. Dit actieplan duurzame overheidsopdrachten moet voorzien worden van duidelijke doelstellingen en monitoring waaraan het beleid kan getoetst worden. Een duurzaam aankoopbeleid moet zich in de eerste plaats toespitsen op die productgroepen waar de grootste duurzame winst te halen valt. Het gaat hier om voeding, transport en wonen. Dit zijn ook de productgroepen die Europa naar voren schuift in zijn voorstellen voor het Europees actieplan duurzame productie en consumptie. De federale overheid moet voor haar aankoopbeleid een werkwijze uitwerken waarbij ze beroep kan doen op de meest strenge labels (door hun criteria op te nemen in bestekken).

De huidige gids voor duurzame aankopen van de federale overheid is erg vaag en niet verregaand genoeg. Het vergt nog veel zoekwerk voor een welwillend econoom om de juiste producten te vinden.

Het *Netwerk Bewust Verbruiken* verwacht:

- zo spoedig mogelijk een consultatie van het ontwerpplan duurzame overheidsaankopen.
- dat er ambitieuze doelstellingen vastgelegd worden waaraan de vooruitgang van het beleid kan getoetst worden
- bij openbare aanbestedingen systematisch rekening wordt gehouden met milieu- en sociale criteria.
- de federale gids www.gidsvoorduurzameaankopen.be verder wordt versterkt, gedetailleerd en gebruiksvriendelijker wordt gemaakt.
- voor het aankopen van overheidskleding criteria voor “schone kleren” worden gehanteerd.
- in haar aankoopbeleid zelf gebruik maken van de meest strenge labels (bv. Fairtrade, NaturePlus, Biogarantie, FSC,...)
- dat de overheid een groeipad uittekent waardoor gradueel meer overheidsgelden belegd worden in

- overeenstemming met haar sociale, ecologische en ethische doelstellingen.
- dat exportkredieten, verleend door de nationale Delcredere dienst, zouden voldoen aan duidelijke normen inzake milieu, gezondheid, veiligheid, conflictpreventie en mensenrechten en dat hierover meer transparantie zou komen.

In verband met het duurzaam en het milieubeheer zou het nuttig zijn te beschikken over een situatieschets die onder andere toont welk aandeel van de FOD's momenteel al het **EMAS-certificaat** heeft of bezig is het te verwerven; een evaluatie van deze tool en zijn toepassing; een evaluatie van de verbetering van de milieuprestaties van de administraties naar aanleiding van het verkrijgen van het certificaat; de graad van tevredenheid van de administraties die de certificatieprocedure al doorlopen hebben; de mening van het personeel van die administraties en de manier waarop dat personeel betrokken is in de verbetering van de milieuprestaties van zijn administratie...

Het zou bovendien interessant zijn om de goede zichtbaarheid van dit certificaat voor het hele personeel alsook naar buiten toe te verzekeren om een voorbeeldrol te spelen en de andere ook aan te zetten tot de overschakeling naar het EMAS-certificaat. Het zou eveneens opportuun zijn om de evaluatie van de toepassing van deze tool naar de andere administraties te communiceren.

Naast EMAS certificering zijn andere tools (bv CO2 calculatoren of calculatoren van de ecologische voetafdruk) interessant om op het niveau van een overheidsdienst op te kunnen volgen welke reductiedoelstellingen gehaald worden. Voorbeeldprojecten in verband hiermee zijn er te vinden bij enkele Vlaamse¹ en Brusselse² gemeenten, die de ecologische voetafdruk van hun administratieve gebouwen berekenen).

Het *Netwerk Bewust Verbruiken* verwacht:

- Externe en interne communicatie over en grondige evaluatie van de EMAS-certificatie

2.2.2. Een fiscaal stelsel in samenhang met duurzame ontwikkeling

Fiscaliteit is opgenomen in dit voorontwerp FPDO als instrument om aan te zetten tot verandering in consumptie- en productiepatronen. Het NBV kan niet hard genoeg benadrukken hoe **belangrijk** stappen in verband met duurzame fiscaliteit is om te komen tot duurzame consumptiepatronen. De **hogere prijs** van producten die milieukosten wel internaliseren is een van de grootste **hinderpalen** voor consumenten om die producten aan te schaffen.

Er worden echter geen concrete maatregelen voorgesteld, wel een referentiekader en het proces om daar naartoe te werken. Denkwerk hierover wordt al jaren gedaan. Alle kennis is beschikbaar. Het lijkt er nu op dat het hele **proces** nog 's **opnieuw** zal worden overgedaan (referentiekader creëren, studiedag organiseren, situatierapport opmaken,...).

We willen erop wijzen dat reeds in het FPDO (2000-2004) de oprichting van een **interdepartementale werkgroep** werd vooropgesteld, belast met de voorbereiding van een rapport over de vergroening van de fiscaliteit. In het tweede FPDO (2004-2008) werd nogmaals de oprichting van een werkgroep aangekondigd die belast zou worden met de uitwerking van een strategie en een methodiek in de richting van het internaliseren van de externe milieu- en sociale kosten. In dit derde voorontwerp FPDO wordt nu een fiscaal stelsel in samenhang met duurzame ontwikkeling aangekondigd, maar de acties blijven beperkt tot het opstellen van een referentiekader door een administratieve werkgroep, het uitwerken van een situatierapport, en een actieplan. Van de acties uit de voorgaande plannen is niet veel in huis gekomen.

De fiscale actie in het derde FPDO moet dan ook vertaald worden naar concretere maatregelen. Indien de Belgische overheid naar aanleiding van het Europese Voorzitterschap in begin 2009 een **positieve lijst van producten en/of diensten** wil voorleggen (zie maatregel 2), dan zullen de resultaten van de eerste maatregel (referentiekader opstellen) **te laat** zijn (pas tegen 2010). Beter zou zijn om alle resultaten van de reeds gedane inspanningen te bundelen en zo op veel kortere termijn tot resultaten te komen.

Het referentiekader voorziet een inventaris van de (momenteel bestaande? of in de toekomst mogelijke?) vrijstellingen en verlagingen van een fiscaal stelsel dat tegemoet komt aan duurzame ontwikkeling en daarvan de budgettaire kosten te ramen. Er dient ook rekening te worden gehouden met **fiscale**

¹ <http://www.ecolife.be/milieubarometer>

² <http://www.wwf-footprint.be/communes/>

maatregelen die nadelig zijn voor duurzame ontwikkeling, met het oog op het afschaffen daarvan. Bovendien moet er ook aandacht gaan naar **subsidiestelsels** die nadelig zijn voor duurzame ontwikkeling, en dienen ook deze te worden afgeschaft.

Netwerk Bewust Verbruiken verwacht:

- Er moet aandacht besteed worden dat duurzame producten toegankelijk zijn voor een zo groot mogelijk deel van de bevolking.
- Alleszins moeten de stakeholders betrokken worden bij dit proces. Ook de timing van deze maatregel moet worden aangepast. Het actieplan dat voorzien is tegen 2011 moet ten laatste eind 2010 op tafel liggen.
- Er zou meer gebruik gemaakt kunnen worden van expertise en praktijkvoorbeelden in het buitenland.

In dit hoofdstuk ontbreekt ook aandacht voor de **bestrijding van belastingparadijzen**. Belastingparadijzen zijn een derving van inkomsten voor de modale belastingbetaler, verwekken financieringstekorten voor onze openbare diensten en kerven in de ontwikkeling van derde wereld landen. Het is via belastingparadijzen dat kapitaalvlucht plaatsvindt en de progressiviteit van nationale belastingstelsels overal ter wereld ondermijnd wordt. Belastingparadijzen zijn de ultieme consequentie van een neoliberal systeem waarin belastingssystemen niet langer gezien worden als een instrument voor rechtvaardige verdeling van de middelen, maar als een element in de wereldwijde competitie voor hypermobiel kapitaal. De belastingparadijzen zijn de nagel aan de doodskist van de verzorgingsstaat en ontzeggen de ontwikkelingslanden de middelen die ze nodig hebben om zelf hun ontwikkeling te financieren. Zolang belastingparadijzen bestaan, is de strijd voor een rechtvaardige internationale fiscaliteit vechten tegen de bierkaai. Belastingparadijzen zijn niet alleen nauw verbonden met belastingcompetitie, ze zijn een extreme vorm van belastingcompetitie.

Netwerk Bewust Verbruiken verwacht dat de belastingparadijzen een halt wordt toegeroepen door:

- het bankgeheim af te schaffen tussen banken en belastingautoriteiten en sancties in te stellen tegen banken die weigeren mee te werken met juridische onderzoeken. Het automatisch uitwisselen van informatie tussen belastingautoriteiten is nodig om zowel de inning van belastingen als het bepalen van het verschuldigde bedrag te bevorderen. Het afschaffen van het bankgeheim is noodzakelijk om ooit tot een vermogenskadaster te komen.
- dat bedrijven die offshore gaan om belastingen te ontwijken geen overheidscontracten meer zouden krijgen.
- dat belangrijke fiscale informatie, publiek bekend gemaakt zou worden in alle landen en territoria.
- dat België vraagt dat een Europese afdeling financiële criminaliteit opgericht zou worden en van het opsporen van financiële criminaliteit een topprioriteit gemaakt zou worden met een nauwere samenwerking tussen de betrokken diensten.
- dat de toepassing van 'meest begunstigde natie'-principe in onderhandelingen met belastingparadijzen bekomen zou worden zodat ook ontwikkelingslanden opnieuw dergelijke belastingen kunnen heffen.
- dat een zwarte lijst van klanten van belastingparadijzen zou opgesteld worden.
- dat België ervoor ijvert dat de belasting van multinationale ondernemingen zou gecentraliseerd worden.
- dat het residentie-principe voor vennootschapsbelasting universeel zou toegepast worden.
- dat de belastingstarieven voor mobiel kapitaal geharmoniseerd worden.

2.2.3 Communicatie over Duurzame Ontwikkeling

Uit wetenschappelijk onderzoek blijkt dat informatie die afkomstig is van universiteiten of van NGO's als meest betrouwbaar wordt gezien door het publiek. In die zin zou het efficiënter zijn voor wat betreft de communicatie inzake Duurzame Ontwikkeling meer middelen in te zetten bij de middenveldsectoren, in plaats van eigen campagnes te realiseren. In vele landen wordt er via publiek-private samenwerking aan brede publiekscampagnes gewerkt. Het decennium voor educatie voor Duurzame Ontwikkeling zou ook voor de Federale overheid een drijfveer moeten zijn om een strategie uit te werken, en vooral uit te voeren, om meer en beter te (laten) informeren over Duurzame Ontwikkeling.

Naast de overheidswebsites rond duurzame ontwikkeling, dient ook de de webstek www.energievreters.be verder te worden uitgebreid.

Communicatie moet **genderbewust** zijn: onze communicatie (o.a. taal en taalgebruik) heeft zich eeuwenlang

gevormd vanuit het mannelijk perspectief. Hoewel de maatschappelijke realiteit op dit moment niet meer voornamelijk door mannen gedomineerd wordt, geeft het taalgebruik (en de beeldvorming) deze veranderde situatie niet weer. Op alle niveaus draagt taal een mannelijk perspectief uit, zonder dat lezers dit bewust ervaren. In het kader van genderlinguïstiek en genderneutrale beeldvorming zijn er nochtans alternatieven om de vele rolmogelijkheden van individuen, mannen en vrouwen, in communicatie (o.a. taal en beeldvorming) te reflecteren. Zodat ook vrouwen zichtbaar worden in teksten, zodat ook vrouwen zich aangesproken voelen, zodat ook de positie van vrouwen en mannen in de maatschappij zichtbaar wordt.

Netwerk Bewust Verbruiken verwacht:

- meer middelen in te zetten bij de middenveldsectoren, in plaats van eigen campagnes te realiseren
- publiek-private samenwerking aan brede publiekscampagnes, onder meer uitbreiding webstek www.energievreters.be
- genderbewuste communicatie

2.3. Veranderingen naar een duurzame ontwikkeling

A. Naar duurzame consumptie- en productiepatronen

Onder dit hoofdstuk vallen **drie subthema's**: reclame en marketing, houtconsumptie en biobrandstoffen. Dit is een zeer **beperkte invulling** van het thema duurzame consumptie- en productiepatronen terwijl er uitgerekend op dit terrein veel mogelijkheden zijn om duurzame ontwikkeling te bevorderen.

Netwerk Bewust Verbruiken betreurt dat het thema duurzame consumptie- en productiepatronen zo beperkt wordt ingevuld, aangezien er uitgerekend op dit terrein veel mogelijkheden zijn om duurzame ontwikkeling te bevorderen.

Het wijzigen van de productie en consumptiepatronen is een zeer belangrijke uitdaging. Daarom is er nood aan een **algemene strategie** die actief werkt rond het veranderen van onduurzame productie en consumptiepatronen zoals aangegeven in Agenda 21 en het Johannesburg Plan of Implementation.

Het huidige beleid en de huidige voorstellen in het voorontwerp van het derde Federaal Plan Duurzame Ontwikkeling zijn zeer **fragmentair**. De maatregelen zijn verspreid over diverse delen zonder één duidelijke politieke agenda. Een gezamenlijke strategie om te komen tot duurzame productie en consumptie die als een rode draad door alle acties terug te vinden is lijkt ons gepast.

Ten opzichte van de ambities van de vorige federale plannen duurzame ontwikkeling, stellen we hier een "afvallingskoers" vast. In het tweede Federaal plan duurzame ontwikkelingen vonden we verwijzingen naar minder gebruik van natuurlijke hulpbronnen, dematerialisatie, loskoppelen van economische groei van het gebruik van natuurlijke hulpbronnen en een strategie voor duurzame producten. In dit voorontwerp wordt naar de **acties van het FPDO II** verwezen, hoewel deze maar ten dele uitgevoerd werden. We vragen dan ook om de acties 15, 16, 22, 31 uit dit FPDO bij te sturen en uit te werken. Een verwijzing naar beide vorige plannen mét een concreet implementatieplan voor de nog niet doorgevoerde acties, was hier op z'n plaats geweest. Dit geldt zowel voor het eerste als het tweede federale plan. 'Daarnaast moet ook duidelijk werk gemaakt worden' of 'Dit vragen we ook in het kader' van een globale strategie voor duurzame productie en consumptie, zoals hierboven vermeld.

In het kader van duurzame productie en consumptie mogen we het thema **sufficiëntie** niet vergeten. Zolang we onze onduurzame consumptie en productie patronen, zoals overconsumptie, niet aanpassen, worden de investeringen die we doen in milieuvriendelijkere productie en consumptie door het rebound effect tegengegaan. In het hoofdstuk over natuurlijke hulpbronnen wordt niet verwezen naar de huidige **overexploitatie van onze natuurlijke hulpbronnen**, nochtans duidelijk vermeld in de Europese strategie duurzame ontwikkeling. Het biodiversiteitsverlies een halt toeroepen is evenzeer gekoppeld aan dematerialisatie en een efficiënter en minder gebruik van deze natuurlijke hulpbronnen. Een globale strategie voor duurzame productie en consumptie kan ook bijdragen tot meer coherentie tussen de diverse acties in dit voorontwerp.

Wanneer men spreekt over 'het **minder gebruiken van natuurlijke grondstoffen**' wordt dit niet voldoende gespecificeerd. Indien het gaat om eindige natuurlijke grondstoffen, is dit een goede redenering. Indien het echter gaat om onuitputtelijke grondstoffen (goed beheerde land- en bosbouwproducten) of eindelijk herbruikbare grondstoffen (zonder downcycling), heeft deze redenering geen zin. Een betere optie is: 'Het stelselmatig vervangen van **eindige natuurlijke grondstoffen** door milieuverantwoorde en gezonde

secundaire grondstoffen' verder aan te vullen met: 'Het stimuleren van onderzoek naar en ontwikkeling van producten die voldoen aan de **cradle-to-cradle visie** (volledig gesloten kringlopen)'.

Alle acties omtrent een strategie voor duurzame producten werden verschoven naar het **IPP**, dat nog niet in werking is. IPP is enkel een milieugerichte benadering, wat zijn waarde heeft, maar geen duurzame benadering is. Er is nood aan een verdere uitwerking van een duurzame productbeleid waarin de sociale indicatoren mee worden geïntegreerd. Het plaatsen van IPP onder de vleugels van duurzame ontwikkeling duidt de noodzaak voor een verdere ontwikkeling van sociale voorwaarden aan.

Netwerk Bewust Verbruiken verwacht:

- dat op korte termijn werk gemaakt wordt van een strategie om te komen tot duurzame productie en consumptie.
- een verdere uitwerking van een duurzaam productbeleid waarin ook de sociale indicatoren mee worden geïntegreerd.

2.3.1. Reclame, marketing en duurzame ontwikkeling

Reclame

Het valt op dat bij de actie 'Een **forum** tot reflectie en actie creëren om de negatieve ecologische en maatschappelijke impact van reclamecommunicatie te verminderen' enerzijds de 'negatieve ecologische impact' centraal staat bij dit forum, maar dat **milieu- of duurzaamheidsorganisaties niet betrokken** worden. Ook in de Raad voor het Verbruik zitten geen milieu- of duurzaamheidsorganisaties. Indien het de bedoeling is om te reflecteren over de negatieve ecologische en maatschappelijke impact van reclamecommunicatie, is de FRDO een adviesraad die veel correcter de maatschappelijke samenstelling weerspiegelt dan de Raad voor het Verbruik. We stellen dan ook voor om dit overleg binnen de context van de FRDO te organiseren.

Er is nood aan een **federaal orgaan** rond reclame dat een verrijkend takenpakket toegekend krijgt en in haar schoot een subcommissie zal hebben die belast is met het behandelen van de klachten en geschillen rond de reclame. De taken van dit orgaan zouden omvatten:

- De beschikbare gegevens verzamelen over de reclamesector in de ruimste betekenis.
- De studies en onderzoeken uitvoeren die nodig zijn voor de uitvoering van zijn takenpakket. Dit observatorium zou analyses en studies zelf uitvoeren of door experts laten uitvoeren over het onderwerp "reclame" om de verdere ontwikkeling ervan zo goed mogelijk te reguleren.
- Adviezen uitvaardigen en aanbevelingen doen naar de overheid toe.
- Binnen de grenzen van haar takenpakket iedereen helpen die vraagt om raad over de reikwijdte van zijn/haar rechten en plichten.
- Boodschappen van algemeen belang laten uitwerken en verspreiden.
- De klachten en geschillen met betrekking tot reclame behandelen via een geschillencommissie die binnen haar rangen zal worden opgericht en die bevoegd zal zijn voor het nemen van dwingende en ontradende beslissingen. Die controle wordt momenteel uitgevoerd door de JEP en wij vinden dat die op vandaag ontoereikend en inefficiënt is.
- Elke reclame die een milieuargument gebruikt, vóór de verspreiding ervan laten goedkeuren door een toelatingscommissie die in haar schoot in het leven geroepen moet worden.
- Een instrument uitwerken en verspreiden voor het evalueren van de maatschappelijke en de milieu-impact van de reclame.
- Dit orgaan zal bovendien een jaarlijks activiteitenverslag overmaken aan de Kamer van Volksvertegenwoordigers en aan de Senaat. Dat verslag zal tegelijk de transparantie en de onafhankelijkheid van zijn werking waarborgen.
- Het uitwerken van een **evaluatie-instrument** om de maatschappelijke en de milieu-impact van de reclame te meten zou een taak zijn voor dit Observatorium met zeer ruime bevoegdheden. Frankrijk biedt ons een voorbeeld van zulk een evaluatie-instrument door het in het leven roepen van de "Ecopublicité" (<http://www.ecopublicite.com/index.php>).

Wij sluiten ons hier aan bij het wetsvoorstel dat werd ingediend in de Kamer op 19 februari 2004 en dat gaat over de controle van de reclameactiviteit. Zie <http://www.lachambre.be/FLWB/PDF/51/0829/51K0829001.pdf>

De **Milieureclamecode herzien** om ze dwingend te maken en er een evoluerende productenlijst in op te nemen, gebaseerd op objectieve criteria en meetsystemen welke nog bepaald en door de overheid gevalideerd moeten worden, waarvoor het verboden zou zijn om, in welke vorm dan ook, een milieugebonden argument te gebruiken en die vergezeld zouden gaan van een preventieboodschap die wijst op het sterk vervuilende karakter van het product.

Het in het leven roepen van **burgerruimten waar elke reclame** of reclame voor een bepaalde sector **verboden zou zijn**, naar analogie met wat nu al voor de scholen geldt. Die maatregel zou tot gevolg hebben dat de bevolking en de jongeren in het bijzonder bewustgemaakt worden van de almaar groeiende inname van openbare ruimte door reclame, van de gevolgen van die reclame en van de noodzaak om daartegen in te gaan om de burger te bevrijden van die continue reclaimedruk en van zijn nefaste (logische) gevolgen zoals overconsumptie, schuldenoverlast, vervuiling, e.a. Naast die burgerruimten zouden maatregelen op punt gesteld moeten worden om zones met reclamebeperking in te voeren en om de grootte van die zones preciezer te omkaderen.

Bewustmakingscampagnes, inclusief die van de overheid, bereiken soms maar een beperkte groep consumenten. Bepaalde doelgroepen worden gemakkelijk uit het oog verloren (bv. lagere inkomens, allochtonen,...). Nochtans heeft iedereen baat bij duurzame voeding of een gezonde woning. Meer middelen zouden beschikbaar moeten zijn voor informatiecampagnes over duurzame consumptie, waarbij alle doelgroepen bereikt worden. Hiervoor zou een **fonds voor de promotie van duurzame ontwikkeling** opgericht moeten worden, dat bijvoorbeeld gefinancierd wordt met een speciale **belasting op reclame** of gevoed wordt door de ondernemingen die verplicht zouden worden om in dat fonds een jaarlijkse bijdrage te storten die in verhouding staat tot hun uitgaven voor reclame.

In verband met reclame verwacht *reclame Netwerk Bewust Verbruiken*:

- milieu- of duurzaamheidsorganisaties betrokken worden bij het reflectieforum
- een federaal reclameorgaan wordt opgericht met verregaande bevoegdheden
- de milieureclamecode herzien wordt
- er reclamevrije burgerruimten komen
- een fonds voor boodschappen rond duurzame ontwikkeling gespijsd door bijdragen op basis van reclameuitgaven

Productlabels

Het NBV betreurt dat binnen dit plan geen maatregelen zijn opgenomen met betrekking tot **productlabels**. Labels die informatie geven over aspecten van duurzaamheid kunnen krachtige instrumenten zijn, voor duurzame consumptie wanneer ze omkaderd worden door een doordacht beleid rond labels. De veelheid aan ethische en duurzame labels die nu op de consument afkomen, maakt het hem en haar onmogelijk om door het bos de bomen nog te zien. Daarom wil NBV dat de overheid werk maakt van een wettelijk kader voor labels.

Onder meer voor **fair trade is een wettelijk kader nodig**. Dat zou betekenen dat enkel producenten die zich houden aan de afgesproken voorwaarden en standaarden het principe van fair trade kunnen gebruiken. De wettelijke erkenning van fair trade zal toelaten om:

- De eerlijke handel te beschermen tegen misbruiken, zoals opschriften en labels die kunnen impliceren dat het om een 'eerlijk' en 'duurzaam' product gaat.
- Een bijkomende garantie te bieden aan de consumenten.
- Nieuwe actoren verschillende mechanismen te laten ontwikkelen die gunstig zijn voor de producenten en consumenten.

Naast een uitgesproken werking rond labels bepleit *Netwerk Bewust Verbruiken* ook een initiatief om op consumptieproducten duidelijke **informatie te verschaffen m.b.t. de milieu-impact**. Hierbij denken we bijvoorbeeld aan het vermelden van de hoeveelheid CO₂-uitstoot die het betrokken product heeft teweeggebracht, of de ecologische voetafdruk van het product, of de watervoetafdruk ervan. Voorbeelden in het buitenland (o.a. in Frankrijk) bewijzen dat initiatieven van de distributiesector (en van producenten van bepaalde consumptieproducten) haalbaar zijn maar een kader en een reglementering behoeven om de consument op basis van vergelijkbare en consistente berekeningswijzen te informeren.

Netwerk Bewust Verbruiken verwacht dat in dit hoofdstuk acties worden toegevoegd rond labels:

- een betere bescherming voor claims zoals “milieuvriendelijk”, “natuurlijk”, “bio(logisch)” (bij niet-voedingsproducten), enz...
- de federale overheid ondersteunt labels die hun deugdelijkheid bewezen (bv. Fairtradekeurmerk, NaturePlus, FSC, Biogarantie...) De federale overheid onderzoekt verder welke labels, naast het Europese ecolabel, voor erkenning en ondersteuning geschikt zijn. Hierbij moet ook aandacht zijn voor labels met sociale criteria en voor eerlijke handel.
- meer middelen worden uitgetrokken voor de promotie en de bekendmaking van een doordachte selectie van labels rond aspecten van duurzaamheid.
- in haar aankoopbeleid zelf gebruik maken van de meest strenge labels (bv. Fairtrade, NaturePlus, Biogarantie, FSC,...)
- (blijven) ondersteunen van initiatieven die informatie verschaffen over labels en deze met elkaar vergelijken en tegen elkaar afwegen, zoals het project <http://www.labelinfo.be>
- een haalbaarheidsstudie, in overleg met alle actoren, omtrent informatie over de milieu-impact van producten

Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen

Zoals reeds aangegeven in het vorige Federaal Plan inzake Duurzaam Ondernemen (2004-2008) “wordt de roep om het opnemen van verantwoordelijkheid en het afleggen van alle actoren, maar vooral van ondernemingen, steeds luider”. Nochtans is **Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen** – na het ontwikkelen van een referentiekader gedurende de vorige beleidsperiode – niet langer expliciet opgenomen in het voorliggende Plan inzake Duurzaam Ondernemen.

In de huidige geglobaliseerde economie kent ondernemen steeds meer een internationale dimensie. Het inkomen van miljoenen mensen in ontwikkelingslanden hangt af van internationale aankopers. Bedrijven zijn dus mee verantwoordelijk voor het bestrijden van elke vorm van uitbuiting in hun toeleveringsketens. Zij zijn belangrijke spelers op de markt en kunnen een groot verschil maken als zij begrijpen wat hun impact is op wereldvlak en hoe zij die kunnen verbeteren. Wij vragen dan ook dat **bedrijven meer aandacht hebben voor de impact van hun aankopen en investeringen in het Zuiden**.

Voor NBV kunnen vrijwillige initiatieven die we onder de noemer Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen plaatsen de rol van de overheid niet vervangen als beschermer van maatschappelijke belangen. De federale overheid moet hierin een proactieve rol spelen en moet op nationaal en Europees niveau naar een institutioneel kader streven waarbinnen Belgische / Europese bedrijven handel drijven.

NBV stelt zich vragen bij de impact van de concentratie en aankoopmacht van de Europese **distributiesector** op producenten in het Zuiden en vraagt aan de Europese Commissie om hiertegen op te treden (zie de Schriftelijke Verklaring 88/2007 die aanvaard werd door het Europees Parlement).

In het kader van de Lente van het Leefmilieu wordt gewerkt aan een vrijwillig **akkoord** tussen de verschillende milieuoverheden en de distributiesector met als doel het **aanbod aan duurzame producten te laten stijgen**. Dat akkoord zou ook als actie vermeld moeten worden in dit plan.

In verband met MVO verwacht *Netwerk Bewust Verbruiken*:

- een proactieve rol met betrekking tot de internationale dimensie van ondernemen
- acties rond de aankoopmacht en het aankoopbeleid van distributieondernemingen

2.3.2. Houtconsumptie

Er wordt een uitgebreide actie aan houtconsumptie gewijd. Hierin worden 5 concrete maatregelen voorgesteld (gedragscode voor de houtsector, meten van handel in duurzaam hout, internationale samenwerking inzake armoedeproblematiek en bosbeleid, FLEGT voorbereiden, pilootprojecten vermeden ontbossing opstarten).

Ook in **het vorige plan** werd een ambitieuze actie aan illegale houtkap besteed. Slechts weinig maatregelen binnen deze actie van het tweede plan werden in de praktijk geïmplementeerd. Nieuwe maatregelen moeten mede gebaseerd worden op een **analyse van de implementatieproblemen** waar het vorige plan mee te kampen had:

- Er werden tot nog toe nog geen **partnerschappen voor een duurzaam houtbeheer** afgesloten met

importerende landen. Dit blijft echter een belangrijke maatregel, waar we vanuit de ngo's belang aan hechten. Er moet dan ook bekeken worden hoe deze maatregel concreter kan omschreven worden of toegespitst kan worden.

- Er werd geen **intersectorale task-force** opgericht, hoewel de zeer ambitieuze doelstellingen die vooropgesteld werden (gebruik en invoer van illegaal gekapt hout bannen op de Belgische markt tegen ten laatste 2007, beleidsinstrumenten voorstellen om deze doelstelling te bereiken, ...). Begin 2008 werd wel een **federaal overleg bossen** samengesteld waarvan DGOS en FOD Leefmilieu het voorzitterschap delen. Het is echter niet duidelijk wat de specifieke doelstellingen en werkingsdomeinen van deze werkgroep zijn. Eén van de redenen waarom van deze actie niet veel in huis is gekomen is het tekort aan expertise rond bossen binnen de verschillende overheidsdiensten. Er is nood aan capaciteitsopbouw.
- Aan het voornemen om in het **aankoopbeleid** van de overheid enkel nog gecertificeerd hout afkomstig uit verantwoord beheerde bossen voor te schrijven werd wel gevolg gegeven. Er werd een omzendbrief rondgestuurd om dit te implementeren. Hoewel er veel discussie is aangaande deze maatregel, is dit een belangrijke verworvenheid. Hierbij moet echter worden opgemerkt dat er onvoldoende middelen beschikbaar zijn om dit ook daadwerkelijk in de praktijk te gaan opvolgen en om de nodige controle en sturing uit te voeren. Per overheidsdienst is er een **intensief begeleidingsproces** op maat nodig: studiedagen voorstellen, nood aan samenbrengen van milieumensen en aankoopmensen. Ook coördinatie tussen wie facturen betaalt en wie aankopen doet. In 2008 wordt dit aankoopbeleid geëvalueerd en bijgestuurd.
- Tijdens de looptijd van het tweede federaal plan werd **geen overleg opgestart met de hout- en distributiesector en de NGO's**. De geplande **voorlichtingscampagne** is ook niet echt van de grond gekomen.
- De laatste twee acties (multilateraal kader en armoedebestrijding / goed bestuur / ...) zijn uiterst belangrijk, maar kunnen niet echt geëvalueerd worden.

De maatregelen die in het voorliggende **VOPPDO** worden opgesomd zijn concreter, maar een stuk **minder ambitieus** dan de maatregelen uit het 2^{de} plan.

- **Gedragscode** voor de houtsector: Deze maatregel is eigenlijk een herformulering van § 31920 uit het 2^{de} plan. We vinden het nog steeds belangrijk dat een gedragscode voor de houtsector wordt ontwikkeld. Ook de verwerkers en distributiesector moet hierbij betrokken worden. Daarnaast is er nood aan transparantie vanuit de houtsector over de oorsprong van het verhandelde hout. Er moet onderhandeld worden in een positieve en pro-actieve sfeer. In 2002 werd reeds een poging gedaan om een gedragscode op te stellen, maar wegens de defensieve houding van de sector werden toen geen resultaten bereikt. Dergelijke initiatieven zijn belangrijk en moeten verder gezet worden. Deze code moet ook informatie bevatten over de behandeling van hout met biociden. Sommige types betekenen een niet te onderschatten risico voor de gezondheid en het milieu.
De toevoeging dat hout gepromoot zal worden als duurzame oplossing moet hierbij absoluut genuanceerd worden. Hout op zich mag niet zonder meer gepromoot worden, enkel indien dit aan de criteria van duurzaam bosbeheer voldoet (FSC) en bij voorkeur niet behandeld is met chemische houtbeschermingsmiddelen.
- **Het meten van verhandeld duurzaam hout.** FSC en PEFC worden in dit hoofdstuk aan elkaar gelijkgesteld, alsof die ook gelijkwaardig zijn, wat niet het geval is. Ook in de huidige omzendbrief duurzaam hout, wordt er een duidelijk onderscheid gemaakt tussen FSC-gecertificeerd hout en PEFC-hout. PEFC is een ontransparante verzameling van regionale certificatiesystemen van diverse kwaliteit. De nationale/regionale PEFC-leden bepalen zelf op welke manier zij invulling geven aan hun respectievelijke referentiekaders. Er kunnen bijgevolg grote verschillen zijn in de inhoudelijke invulling van de verschillende nationale certificatiesystemen. Dit kan niet afgeleid worden uit het logo of andere productinformatie. Momenteel wordt enkel het FSC systeem door milieu -en sociale NGO's erkend als geloofwaardig certificeringssysteem, vermits enkel dit systeem een set van geloofwaardige minimum-criteria oplegt aan het bosbeheer (bv. Erkenning ILO conventie 169).
- **Internationale samenwerking** inzake armoedeproblematiek en bosbeleid: Deze maatregel is zeer vaag geformuleerd en moet geconcretiseerd worden. Via welke kanalen zal dit gebeuren? Geldt dit enkel voor directe of ook voor indirecte steun?
- **Strijd tegen illegale houtkap** en handel in illegale houtkapproducten: deze maatregel is een verfijning van de eerste maatregel uit het 2^{de} plan (partnerschappen voor een duurzaam houtbeheer afgesloten met importerende landen) waarbij toegespitst wordt op het Europese FLEGT-systeem. Dit is een belangrijke actie en de eerste stappen werden reeds gezet. De partnerschappen mogen zich echter niet beperken tot legaliteit en moeten een breder kader hanteren (duurzaamheid, corruptiebestrijding, goed

- bestuur, ...). Ook de rol van het fonds voor good governance kan in deze context worden bekeken.
- Beperken van **emissies van ontbossing**: bij de pilootprojecten rond vermeden ontbossing moeten ook de rechten van inheemse volkeren expliciet gevrijwaard blijven. Daarnaast is er een discussie nodig over de voorwaarden voor dergelijke projecten. Aan welke criteria moeten deze voldoen. Een expertencomité, inclusief stakeholders kan voor deze taak worden aangesteld.

2.3.3 Duurzame biobrandstoffen

Dit hoofdstuk gaat onvoldoende in op de **sociale gevolgen** van de teelt van biobrandstoffen. Brandstoffen van plantaardige oorsprong dragen mogelijks bij tot de stijging van de voedselprijzen, ontbossing, verwoesting van ecosystemen en hebben vaak een negatieve impact op lokale bevolkingsgroepen. De doelstelling van de Europese Commissie om te komen tot 10% biobrandstoffen komt steeds meer onder vuur te liggen. Vooraleer de productie van biobrandstoffen te stimuleren, laat staan promotie ervoor te maken (zie maatregel 2) dient eerst werk gemaakt te worden van **duurzaamheidscriteria**, waarbij zowel milieu- als sociale criteria aan bod komen. Middelen moeten vrijgemaakt worden voor meer **onderzoek** en de mogelijkheden om tweede generatie biobrandstoffen duurzaam toe te passen.

In deze actie worden twee maatregelen voorgesteld: een adviesvraag aan de frdo over een studie en het bevorderen van duurzame productie van biobrandstoffen. Binnen de frdo wordt reeds geruime tijd gewerkt rond biobrandstoffen en tegen juli 2008 zal een advies worden uitgebracht over de actuele problematiek. Een bijkomend advies over een wetenschappelijke studie zal weinig toegevoegde waarde brengen. Daarnaast zou door de bevoegde FOD's een voorstel inzake certificaat worden uitgewerkt. Dit heeft weinig zin op nationaal niveau. Bovendien wordt deze actie niet gekaderd binnen de actuele Europese beleidsontwikkelingen op dit vlak (herziening Richtlijn hernieuwbare Energie en Richtlijn Brandstofkwaliteit).

Het *Netwerk Bewust Verbruiken* verwacht:

- België moet op Europees en internationaal niveau een voortrekkersrol spelen in het opleggen van **strengere duurzaamheidscriteria voor het gebruik van biobrandstoffen**. België moet afdoende maatregelen eisen, vooraleer bindende doelstellingen geformuleerd worden die de vraag doen stijgen. Daarbij moet België aandacht vragen voor coherentie in het beleid. Ook het handelsbeleid, het landbouwbeleid, het ontwikkelingsbeleid... moeten waken over een duurzame productie en handel van biobrandstoffen.
- België moet erover waken dat naast milieucriteria zeker **ook sociale criteria** mee opgenomen worden in het Europese biobrandstoffenbeleid.
De **milieucriteria** moeten onder meer kunnen garanderen dat enkel biobrandstoffen worden ingezet die daadwerkelijk een bijdrage leveren aan de vermindering van broeikasgasuitstoot, op basis van een volledige levenscyclusanalyse, en moeten ook het behoud van biodiversiteit, het behoud van milieukwaliteit (bodem, water en lucht) en waterbeschikbaarheid garanderen. Ook de effecten van de indirecte verschuivingen van landgebruik moeten mee in rekening gebracht worden.
Sociale criteria moeten ervoor zorgen dat mensenrechten gerespecteerd worden, dat landarbeiders in goede omstandigheden kunnen werken, dat de biobrandstofproductie geen negatieve invloed heeft op lokale gemeenschappen en inheemse volken, dat kleine ondernemingen eerlijk worden behandeld en dat het recht op voedsel wordt gevrijwaard. Verder is informatie en consultatie van lokale bevolking een absolute vereiste. Het naleven van de VN-overeenkomsten en –bepalingen betreffende economische, sociale, culturele en politieke rechten zijn een absoluut minimum.
- Criteria zijn een noodzakelijke stap om de garantie te leveren voor de duurzaamheid van biomassa. Maar criteria hebben ook hun limieten en kunnen op zichzelf geen volledige garantie bieden voor echte duurzaamheid. **Macro-economische effecten** worden - doordat de biomassa op het niveau van individuele plantages gecertificeerd wordt - meestal niet mee in rekening gebracht. De macro-economische effecten zijn de effecten van de uitbreiding van de biomassaplantages die buiten deze plantages zelf plaatsvinden. Een voorbeeld is de impact van een verhoogde vraag naar agrobrandstoffen op de voedselprijzen of de zgn. indirecte effecten. Voor deze macro-economische effecten die niet op plantageniveau kunnen worden gemeten moet een **monitoringsysteem** worden voorzien op basis waarvan een regelmatige en evaluatie en daadwerkelijke bijstelling van de wetgeving moet gebeuren. Stakeholders en middenveld moeten bij monitoring en evaluatie betrokken worden.
- Ook bij de **Europese standpuntbepaling binnen de WTO, en bij bilaterale en regionale handelsakkoorden** moet België aandacht vragen voor deze problematiek. Handelsakkoorden mogen geen aanzet geven tot de expansie van grootschalige niet-duurzame productie van biobrandstoffen in

het Zuiden en tot toenemende handel in deze niet-duurzaam geproduceerde biobrandstoffen. Dergelijke handel speelt in het nadeel het Zuiden, waar de armste sectoren van de bevolking, inheemse volken, familiale landbouwers en plantagearbeiders nu reeds de sociale en milieugevolgen ondervinden van grootschalige productie van biobrandstoffen.

- Ook moet de steun die België geeft via haar publieke financiële instellingen aan **investeringen van Belgische bedrijven in het buitenland** coherent zijn met de vraag naar duurzame productie van biobrandstoffen. Deze investeringen moeten enerzijds hernieuwbare energie promoten en in tweede instantie het streven naar duurzaam gebruik van biomassa ondersteunen, en zeker niet tegenwerken. Bijzondere aandacht moet gaan naar de steun via de Delcredere dienst, de Belgische Technische Coöperatie, de Belgische Maatschappij voor Internationale Investerings, de Belgische Maatschappij voor Investerings in Ontwikkelingslanden en zeker ook de rol die handelsmissies spelen. Dezelfde opmerking geldt voor de internationale financiële instellingen waarin België een stem heeft. De investeringen die gesteund worden door de Wereldbank zetten landen vandaag vast in fossiele ontwikkelingspaden. We denken in dit verband ook aan de GEF, het GEEREF en de financiering voor het Clean Energy Investment Framework
- Ook de **Belgische Ontwikkelingssamenwerking** moet werk maken van duurzame productie van biomassa. Er is nood aan capaciteitsopbouw en ondersteuningsmaatregelen, vooral voor kleine producenten (vb om duurzaamheidscriteria na te leven, om certificering aan te vragen). Projecten gericht op lokale energievoorziening moeten hierbij prioritair zijn. De baten ervan moeten ten goede komen aan de lokale bevolking. Dit geldt ook voor de aankoop van externe kredieten door België om de reductiedoelstellingen in te vullen. CDM-projecten met biomassaproductie moeten aandacht hebben voor duurzame productie en prioriteit geven aan het voorzien in lokale energiebehoeften.
- Verder **onderzoek en ontwikkeling van tweede generatiebrandstoffen** moet gestimuleerd worden. Ondanks de klimatologische voordelen is het niet waarschijnlijk dat 2^{de} generatie biobrandstoffen op korte termijn een rol van betekenis zullen spelen in de transportsector. Er zijn immers nog een aantal grote drempels te overwinnen. In de eerste plaats is de technologie om 2^{de} generatie biobrandstoffen te produceren nog niet beschikbaar. Afvalstromen van particulieren, bedrijven of overheden (o.a. bermgras, GFT, organische fractie van huishoudelijk afval) bieden daarentegen nu al een alternatief als grondstof voor 2^{de} generatie biobrandstoffen.
- Tenslotte is er een belangrijk luik aan agrobrandstoffen dat momenteel nog helemaal niet is uitgewerkt: de **communicatie naar de consument**. Hier zijn twee aspecten erg belangrijk. Enerzijds moet de benaming "biobrandstoffen" zo snel mogelijk worden vervangen door agrobrandstoffen. De benaming "bio" is in de voedingswereld en dus bij uitbreiding in die van de landbouw voorbehouden aan de teelt van biologische producten. Hierdoor leggen vele consumenten bij "biobrandstoffen" automatisch een link naar "biologische landbouw" en in zo goed als alle gevallen is de productie van agrobrandstoffen verre van "biologisch". Hierdoor worden consumenten een overdreven positief beeld van agrobrandstoffen voorgespiegeld dat absoluut niet overeenkomt met de realiteit. Naast de misleiding van de consument is er een nog groter risico voor de introductie van biobrandstoffen. Er moet aan de consument zeer duidelijk worden uitgelegd de brandstof die zij tanken aan de pomp niet volledig bestaat uit biobrandstoffen. Een voorbeeld: de consument tankt brandstof met 5% agrobrandstof. Omdat de productie van agrobrandstof veel energie vergt zijn agrobrandstoffen niet CO₂-neutraal. Gesteld dat de efficiëntie van de agrobrandstoffen op 50% ligt, levert dit in totaal een verminderde CO₂ uitstoot van 2.5%. Er is echter een groot risico dat in het hoofd van de consument de misvatting schuilgaat dat hij op een volledig milieuvriendelijke brandstof rijdt en hierdoor meer met de auto gaat rijden ("er is toch geen milieu-impact meer"). Hierdoor gaat de consument nog meer met de auto rijden. Indien dit leidt tot een kleine stijging (meer dan 2.5%) in autoverkeer heeft de introductie van biobrandstoffen een negatief effect gehad op het leefmilieu. Dit reële risico zal moeten worden geëvalueerd en worden geminimaliseerd door een correcte communicatie over agrobrandstoffen.

B. Aanpassing aan en bestrijden van de negatieve effecten inzake klimaatverandering

2.3.4. Engagements inzake klimaat

NBV juicht de maatregel "het aankoopbeleid van de federale staat sturen" toe, maar ziet dit liever gebeuren in z'n algemeenheid (zoals was voorzien in het vorige federale plan duurzame ontwikkeling) dan enkel voor maatregelen inzake klimaat. Deze verenging van de milieuproblematiek heeft z'n weerslag op de aard van de voorstellen. Bijvoorbeeld bij het verplicht aankopen van de "meest milieuvriendelijke wagens voor

wagenparken van de overheid" wordt enkel gekeken naar de CO2 uitstoot. Hierdoor worden verschillende milieuproblemen uit het oog verloren. Beter is te kiezen voor wagens op basis van het Ecoscore model van Vito. De ecoscore houdt niet enkel rekening met de emissie van broeikasgassen, maar ook met emissies die een rechtstreeks negatieve impact hebben op de gezondheid van mensen (zoals fijn stof, stikstofoxiden, e.a.). Ook de impact van bepaalde emissies op ecosystemen wordt in rekening gebracht, en in mindere mate ook de geluidsproductie. We stelden dan ook voor dat bij 2.2.1. een actie wordt toegevoegd mbt duurzame overheidsaankopen (zie boven).

Netwerk Bewust Verbruiken vraagt om toe te voegen:

- *De CO2-uitstoot van de federale overheden compenseren:* Dit moet gebeuren via projecten die aan strikte duurzaamheidscriteria voldoen om ervoor te zorgen dat emissiereducties daadwerkelijk gerealiseerd worden en anderzijds bijdragen tot een duurzame ontwikkeling in het gastland. We bevelen daarom aan om kredieten te kopen die gecertificeerd zijn met Gold Standard of gelijkwaardig.
- *Een simulatiemodule van de CO2-uitstoot voorstellen:* Er zijn al een aantal vergelijkbare initiatieven actief op de Belgische markt (zie www.climact.be, www.co2logic.be, www.compenco2.be). Het is belangrijk dat in de eerste plaats een verplichte gedragscode uitgewerkt wordt in overleg met deze sector zodat geloofwaardige berekeningsmethodes en duurzame compensatieprojecten gehanteerd kunnen worden.

C. Transport en mobiliteit

Het voorontwerp geeft aan het klimaatbeleid op federaal niveau te willen organiseren en te integreren met onder meer de sectoren mobiliteit, energie, economie, duurzame ontwikkeling... Het voorontwerp noemt daarbij op blz. 53 in de opsomming tweemaal het thema mobiliteit. Het voorontwerp streeft naar eigen zeggen naar complementariteit tussen de plannen en synergie tussen de federale actoren. Daarbij ontbreekt in het voorontwerp bij het luik mobiliteit echter enige beleidplanmatige invulling. Dit in scherp contrast met de nadruk die op mobiliteit gelegd wordt in de opsomming.

Deze leemte in het voorontwerp zou gebaat zijn bij het opnemen van wat er op de andere beleidsniveaus voorhandig is. Het Witboek 'Het Europese vervoersbeleid tot het jaar 2010: tijd om te kiezen' stippelt het vervoersbeleid van de Europese Commissie tot en met 2010 uit. Meer toegespitst op duurzame mobiliteit is het Groenboek 'Een nieuwe stedelijke mobiliteitscultuur' van de Europese Commissie een aanrader. Het Groenboek stelt een **Europese agenda voor met beleidsmaatregelen op vijf verschillende terreinen**: vlotter verkeer in de stad, groenere agglomeraties en steden, intelligenter stedelijk vervoer, toegankelijker stedelijk vervoer en veiliger stedelijk vervoer. Daar andere groenboeken wel opgenomen worden in het voorontwerp lijkt de afwezigheid van dit groenboek eerder eigenaardig. In het groenboek hier vermeld wordt een Europese agenda betreffende stedelijk mobiliteit voorgesteld, zonder echter afbreuk te doen aan de lokale, regionale en nationale bevoegdheden op dat vlak. De consultatieperiode van het groenboek is afgesloten en zal dit najaar vorm krijgen in een actieplan om tot een betere en duurzame mobiliteit in de stad te komen.

2.3.7 Mobiliteit: het ontwikkelen van een strategische visie op lange termijn.

We vinden het raadzaam dat het Federaal Plan in België de **discussie** tot stand brengt over de manier waarop zij het best kan bijdragen tot de **ontwikkeling van een nieuwe mobiliteitscultuur** in Europa. Het federale niveau heeft wat dat betreft ook een rol om de **ontwikkelingen op regionaal vlak mee te bekijken**. Daarbij valt wat betreft de Vlaamse overheid te denken aan het Pendelplan en het Mobiliteitsplan Vlaanderen. Deze **synergie tussen supranationale en infranationale beleidsniveaus** lijkt ons essentieel om te kunnen werken aan een federale lange termijnvisie op het gebied van duurzame ontwikkeling. Het voorontwerp geeft aan deze synergie te zoeken maar dit blijkt onvoldoende binnen het thema mobiliteit.

Het thema mobiliteit wordt sterk benadert vanuit een harde en **technische invalhoek**: een inventaris maken van de subsidies en infrastructuurwerken, de accijnzen op diesel en benzine verhogen, een kilometer-taks opleggen, de CO2-uitstoot van de federale overheden compenseren, de CO2- uitstoot publiceren op reclame voor brandstoffen en vliegtuigreizen en een simulatiemodule van de CO2-uitstoot voorstellen. Duurzaam mobiliteitsbeleid kijkt best naar harde én zachte aanpak in samenhang, maar de hele sector van **mobiliteitsmanagement** lijkt vergeten in dit voorontwerp.

De federale overheid zou deel moeten uitmaken van EPOMM (www.epomm.org), het Europese platform met

als doel het uitwisselen van kennis en ervaring inzake mobiliteitsmanagement (de huidige leden zijn Oostenrijk, Frankrijk, Nederland, Spanje, Verenigd Koninkrijk en Zweden). Het ontbreken van sterke relaties naar **educatie, sensibilisatie en informatieve acties** is zeer eigenaardig omdat in het gehele voorontwerp wél nadruk wordt gelegd op communicatie en participatie. Betreffende mobiliteitsbeleid komt dat maar beperkt tot uiting, terwijl het nochtans essentieel zal zijn om een draagvlak te creëren voor sommige van de voorgestelde acties.

De maatregelen worden te eng vernauwd tot de problematiek van het verminderen van het gebruik van de wagen voor het woon-werkverkeer. Hoewel sprake van een geïntegreerde aanpak, verdwijnt die volledig bij de uitwerking. Bij de maatregelen dient zeker de link gelegd met de zorgverplaatsingen zoals het brengen en afhalen van kinderen, of winkelen. Ook de nabijheid van dienstverleningen is van belang. Een duurzaam mobiliteitsbeleid (en de langetermijnvisie terzake) moet uitgaan van de **totale organisatie van het dagelijks leven** en niet enkel van het woon-werkverkeer of de economische verplaatsingen. Het concept en de uitwerking van 'basismobiliteit' kunnen niet ontbreken in een visie op mobiliteit in het kader van duurzame ontwikkeling.

2.3.8. Bewustmaking over de keuze van de vervoersmodi

We zijn tevreden dat het beleid werkt maak van de **integratie van de externe kosten** die door het wegvervoer ontstaan. De piste om externe kosten veroorzaakt door transport te internaliseren is erg nodig. De neveneffecten verkeersopstoppingen, milieuverontreiniging, ongevallen, klimaatopwarming vanwege het hoge energiegebruik, slijtage van de wegen, beslaglegging op schaarse ruimte, versnippering van de natuur met allerlei afgeleide effecten op de fysieke en geestelijke gezondheid van huidige en toekomstige generaties, fauna en flora, slijtage van gebouwen, enz. zijn enorm. De huidige verkeersbelastingen dekken maar voor een kleine fractie deze maatschappelijke kosten.

De huidige **perceptie en draagvlak** zijn echter anders. Het gemak dat een auto biedt, kost een gezin veel geld, zeker nu de prijzen van diesel en benzine de hoogte zijn ingeschoten. Nochtans weten veel gebruikers niet wat hun vierwieler echt kost per gereden kilometer... alleen de private kosten van transport voor de weggebruiker (vervoertickets, benzineprijs, onderhoudskosten, verzekering, enz.) zijn meestal gekend. Het principe van de vervuiler betaalt moet daarbij richtinggevend zijn omdat het vandaag de dag nog steeds aantrekkelijk is om met privé gemotoriseerd vervoer rond te rijden eens de aankoop is gedaan.

Prijsbeleid zoals kilometerheffing is **slechts één element** om het verplaatsingsgedrag in een duurzame richting om te buigen en werkt maar in de mate dat mensen prijsgevoelig zijn in hun verplaatsingsgedrag. Wet- en regelgeving, ruimtelijke ordening, technologische innovaties, het sensibiliseren van mensen over de vervoersproblematiek, het informeren over vervoersalternatieven en een kwalitatief hoogstaand aanbod ervan garanderen, is even zo belangrijk, zo niet belangrijker. Mensen moeten bewust zijn van de noodzaak om hun **verplaatsingsgedrag** te veranderen. En bovenal ze moeten overtuigd worden van het feit dat openbaar vervoer, met de fiets, te voet, carpoolen, e.d. ook leuk is. Zoniet zal het gewoontegedrag niet doorbroken worden en bestaat het risico dat de globale.

Het is dan ook treurig dat er maar beperkte aandacht is voor **inter- en multimodaliteit**. De fiets komt aan bod in het kader van onderzoek naar betere technieken voor fietsen. De figuur bovenaan blz.62 geeft meer blijk van het belang van fietsen dan de tekst van het voorontwerp. Nochtans is het netto effect van een modal shift van bijvoorbeeld korte verplaatsingen van de auto naar de fiets heilzamer dan een beter brandstofverbruik op die korte verplaatsingen. Zeker als men rekening houdt met een potentiële verhoging van het aantal gebruikers. Ook met een betere (lagere) CO2 uitstoot per auto zorgt een stijging van het aantal autokilometers en autogebruikers ervoor dat de totale CO2 uitstoot zal stijgen...

In de situatieschets wordt het accent vooral gelegd op **wagen- en vliegtuiggebruik**. **Vrouwen** verplaatsen zich minder vaak dan mannen en leggen kortere afstanden af. Ze verplaatsen zich minder per auto en hebben minder vaak een rijbewijs. Vrouwen maken vaker gebruik van het lokaal openbaar vervoer en gaan meer te voet. Er wordt wel een link gelegd met de gewestelijke mobiliteitsplannen en ruimtelijke ordening in algemene zin in het kader van de interactie met ander beleid. Maar vanuit een geïntegreerde visie dient de problematisering ervan meer aandacht te krijgen in de situatieschets. Er moet meer aandacht besteedt worden aan het faciliteren van het openbaar vervoer en fietsgebruik.

D. Natuurlijke hulpbronnen

Dit hoofdstuk is zeer eenzijdig gericht op biodiversiteit en mariene milieu. De Europese strategie duurzame ontwikkeling praat ook over beter beheer en voorkoming van overexploitatie, met aandacht voor de waarde van ecosystemen. Ook in het FPDO II was er een actie naar minder gebruik van natuurlijke hulpbronnen. De maatregelen onder deze actie werden maar ten dele uitgevoerd, en moeten opnieuw opgepakt worden. Dit kan gekoppeld worden aan een algemene strategie voor duurzame productie en consumptie, ondersteund door fiscale maatregelen.

2.3.9. Biologische diversiteit beschermen en behouden in België, Europa en in de wereld.

De situatieschets moet duidelijk stellen dat “Gezien zijn kleine oppervlakte, beperkt aantal ecosystemen en beperkte biodiversiteit enerzijds en zijn grote ecologische voetafdruk anderzijds, België een impact op de wereldwijde biodiversiteit heeft die verhoudingsgewijs groter is buiten België dan binnen België.”

Bij de voorstellen van maatregelen staat onder 2.a. Dat bvb. monoculturen (genetisch gemodificeerd) rekening moet worden gehouden met de effecten op LT inzake voedselveiligheid en gezondheid. Monoculturen zijn echter niet alleen van toepassing op genetische modificatie. Ook in gangbare landbouw, waar o.a. geen ggo's worden gebruikt, is monocultuur van toepassing. Diversiteit moet inderdaad worden aangemoedigd. Biologische landbouw, die geen ggo-s gebruikt, is daarvoor de meest geschikte landbouwmethode. Daarom stellen wij voor om een maatregel toe te voegen:

Vervuiling van bodem- en grondwater en van waterlopen door pesticidengebruik tegengaan. Dat kan enkel als het gebruik van pesticiden wordt afgeremd bij particulieren, overheden en landbouw. Deze vorm van verontreiniging bedreigt immers ook de biodiversiteit.

Bij het stukje 2.d. Biotechnologie, cosmetica, farmaceutica, stellen we de volgende aanvulling voor: “*De commerciële exploitatie van de biologische rijkdommen van de landen die deze rijkdommen bezitten waaronder de landen van het zuiden, moet onderworpen zijn aan het principe van de vrije, voorafgaande en geïnformeerde toestemming (FPIC) en moet billijk worden verdeeld. Patenten op levende organismen moeten worden verboden.*”

E. Volksgezondheid

Het NEHAP bevat het voornemen een ‘dwingend systeem’ op te stellen inzake (onder meer) binnenluchtqualiteit. In het FPDO kan toegevoegd worden: ‘Ondersteunen van labeling- en meetsystemen die een verdergaande doelstelling hebben dan de basiskwaliteit’. Hetzelfde geldt voor het beleid inzake REACH.

2.3.11. Naar een duurzame voeding

Strategie

Ook hier stellen we vast dat dit voorontwerp een ernstige afzwakking is van de vorige twee plannen en pleiten we ervoor om werk te maken van de implementatie van de maatregelen uit die plannen. Werken aan een duurzame voeding is zowel werken aan de productiezijde als aan de consumptiezijde. Veel onderzoeken tonen aan dat de grootste milieudruk ligt bij de **productiewijze**, gevolgd door transport en verwerking van voeding (klaarmaken en bewaren). Een nationale actie naar duurzame voeding moet dan ook in overleg met de regionale actoren, verantwoordelijk voor de productie van voeding, uitgevoerd worden. Bijvoorbeeld in een echte **nationale strategie** voor duurzame ontwikkeling. Er is zowel voor duurzame consumptie als voor duurzame productie nood aan een wettelijk en stimulerend kader.

De maatregelen in dit hoofdstuk blijven teveel steken in algemeenheden (bv. maatregel 4: een concrete maatregel invoeren bij een bestaand systeem) en zaken die al gebeurd zijn (bv. maatregel 1: de impact van onze voedingswijze onderzoeken).

Er bestaan op heden al veel **studies** van hoge wetenschappelijke waarde die aangeven dat onze eetgewoonten niet stroken met de streefdoelen op het vlak van de volksgezondheid, dat ze niet verenigbaar zijn met een milieu van goede kwaliteit en dat ze zorgwekkende sociale gevolgen hebben. Het zou dus beter zijn om niet nog meer studies te maken en om de prioritaire vragen te bepalen die door een nieuw

onderzoeksprogramma behandeld zouden moeten worden. Het zou ook beter zijn om concrete acties te ondernemen met betrekking tot de al voldoende gedocumenteerde domeinen.

De Koning Boudewijnstichting heeft met ondersteuning van het Vlaams Instituut voor Gezondheids promotie projecten die **gezonde voeding voor sociale zwakke groepen** promoten gesteund, ervaringen uitgewisseld en uitgediept. Deze hebben geleid tot een aantal kernboodschappen voor al diegenen die gezonde voeding bij sociaal zwakke groepen willen promoten, m.a.w. de belangrijkste aandachtspunten, de do's en don'ts. Daarnaast werden ook een aantal beleidsmaatregelen ontwikkeld.

Het NBV is voorstander van de oprichting van een **dialogofoonplatform** tussen de overheid en de betrokken partijen. Wij denken immers dat de voeding een essentieel thema is, waarrond er veel complexe vragen zijn die het maatschappelijke debat noodzakelijk maken.

Maar streven naar een maatschappelijke consensus (maatregel 2) dreigt uit te draaien op zwakke maatregelen. Zo valt het sterk te betwijfelen dat er consensus kan worden gevonden binnen de voedingssector over het feit dat de vleesconsumptie drastisch moet dalen.

Qua interactie met ander beleid ontbreekt de link met de regio's die bevoegd zijn op vlak van preventie. In Vlaanderen is er bijvoorbeeld een **Gezondheidsconferentie** aan de gang waarbij getracht wordt de inbreng van alle stakeholders te voorzien. Dit lijkt ons al een belangrijke input voor verder onderzoek en acties.

In de Vlaamse plannen wordt echter geen verband gelegd tussen gezondheid en duurzaamheid. Voeding en beweging zijn noodzakelijk voor een goede gezondheid. Maar leven in een gezonde en schone omgeving is minstens even belangrijk om gezond te zijn en te blijven. Het Vlaamse actieplan voeding en beweging focust haast niet op de invloed van het milieu. Dat is volgens een gemiste kans omdat milieu en gezondheid niet van elkaar los te bekijken zijn.

Netwerk Bewust Verbruiken vraagt dat:

- Een nationale strategie voor duurzame ontwikkeling zowel voor duurzame voedingconsumptie als voor duurzame voedingproductie een wettelijk en stimulerend kader creëert.
- De bestaande aandachtspunten moeten opgenomen en uitgevoerd worden in plaats van dit in een volledig nieuw onderzoek over te doen.
- Het dialofoonplatform moet dan ook ambitieuze streefdoelen voor zichzelf vooropstellen, die uitmonden in een programma voor concrete acties, en mag geen onproductieve dialoog inroepen om het nemen van beslissingen uit te stellen. Die dialoog over de duurzame voeding moet gecoördineerd verlopen met die binnen het Plan Voeding-Gezondheid, niet alleen om samenhang in het gevoerde beleid te waarborgen, maar ook om schaalbesparingen te realiseren.
- Het is nodig een deel van de acties rond voeding op federaal niveau te houden en in de afvaardiging bij Vlaanderen te waken over de duurzaamheid.

Definitie

Als het doel erin bestaat een meer duurzame voeding en meer duurzame voedselkeuzes te promoten, zou het goed zijn om een definitie te hebben van wat dat zijn. Verbazingwekkend is het feit dat in een hoofdstuk over duurzame voeding niet gerept wordt op **positieve bijdragen** van biologische landbouw, productie van voedingsgewassen die minder natuurlijke hulpbronnen gebruiken, meer regionale seizoensgebonden productie, meer lokale eiwitvoorziening, meer fair trade, etc. Een verwijzing die we in de Europese Strategie wél terugvinden.

Neem nu **biologische voeding**. Ten opzichte van de problemen in de traditionele landbouw, heeft biologische voeding heeft niet alleen voordelen voor milieu en gezondheid. Het heeft een groter bufferend vermogen bij klimaatverandering dan gangbare landbouw. Het zou een gemiste kans zijn om biologische landbouw als duurzame productiemethode niet in dit plan op te nemen.

Het *Netwerk Bewust Verbruiken* verwacht dan **ook dat de principes van duurzame voeding** in het plan opgenomen worden. We verwijzen hiervoor naar de principes van Velt vzw:

- seizoensgebonden producten van dichtbij,
- biologische ingrediënten,
- minder vlees, meer groenten en andere plantaardige producten,
- behoud van de natuurlijke staat van de voedingsmiddelen tijdens de verwerking,
- stimuleren van een milieuvriendelijke voedselproductie,
- zoveel mogelijk smaak- en voedingswaarde bij de bereiding behouden,
- zo weinig mogelijk overbodige en milieuvervuilende verpakkingen,

- milieuvriendelijke bewaarmethodes,
- eerlijke prijzen voor de boer en aandacht voor de sociaal-economische aspecten van voeding,
- geen ggo's.

Een alternatieve insteek vormen de criteria van het Netwerk van Brusselse Actoren voor Duurzame Voeding:

- Toegang tot kwaliteitsvoeding voor iedereen, wereldwijd, dat wil zeggen tot een gevarieerde, gezonde en evenwichtige voeding die de vitale behoeften voldoet en bijdraagt aan het welzijn en aan de gezondheid.
- Het recht op voedselsoevereiniteit, of met andere woorden het recht voor alle landen om hun eigen beleid en strategie te bepalen voor de productie van duurzame voeding (beschikbaarheid van grond, buurtlandbouw, ...) en de consumptie ervan, zonder dumping in derdewereldlanden.
- Beperkte milieueffecten in de hele levenscyclus, van het veld tot op het bord (productie- en verwerkingsmethode, transport, verpakking, opslag, bereiding...), en de ecologische voetafdruk van de eetgewoonten verkleinen; de productiemethoden moeten een optimale instandhouding van de vruchtbaarheid van de bodem en van de biologische diversiteit mogelijk maken, moeten toezien op de eerbied voor en het welzijn van de dieren in de dierteelt en mogen hun toevlucht niet nemen tot genetisch gemodificeerde organismen (die criteria worden onder andere gerespecteerd door de biologische methoden).
- Consumptie van lokale en seizoensproducten.
- Eerbied voor de rechten van werknemers en van de mens in de hele productie- en distributieketen, inclusief de horeca.
- Fair trade en een eerlijke prijs voor de producent, zowel in het noorden als in het zuiden.
- Transparantie van de praktijken, zichtbaarheid en traceerbaarheid van de informatie voor de consumenten.
- Behoud en ontwikkeling van lokale boerderij- en ambachtbedrijven, van korte circuits en de ontwikkeling van vertrouwensrelaties tussen de producenten en de consumenten.
- Verspreiding en uitwisseling van de kookculturen, overdracht van traditionele kennis en promotie van de creativiteit, het ontdekken van de smaken en aroma's.
- Het smeden van sociale en gezellige banden via de voeding.

Vleesconsumptie

In de situatiechets ontbreekt de vermelding van de problematiek van onze overmatige **vleesconsumptie**, met de nadelige gevolgen voor onze gezondheid als voor het leefmilieu vandien. Vleesconsumptie vergt veel meer energie en heeft een veel grotere impact op het milieu. In het voFPDO Er wordt te weinig aandacht besteed aan de onverenigbaarheid van het huidige Belgische niveau van vleesconsumptie met de doelstellingen van de duurzame ontwikkeling.

Over het onduurzame karakter van onze huidige vleesconsumptie kan nochtans geen twijfel bestaan. Het vierde *Federaal Rapport inzake Duurzame Ontwikkeling* (FR), dat door het Federaal Planbureau werd opgesteld ter voorbereiding van dit Federaal Plan, identificeerde vleesconsumptie uitdrukkelijk als het onderdeel van ons voedselsysteem dat het milieu het meeste belast. Het Planbureau trok hieruit de terechte conclusie dat het in het licht van de duurzame ontwikkeling wenselijk is dat de consumptie van vlees en dierlijke producten in ons land afneemt en dat die van fruit en groenten toeneemt.

De onverenigbaarheid van de huidige vleesconsumptie met de doelstellingen van duurzame ontwikkeling, en de daaruit volgende noodzaak om deze consumptie te matigen, komt echter enkel impliciet aan bod in het huidige voorontwerp.

Wij vragen dat in dit voorontwerp al enkele krijtlijnen over wat "duurzame voeding" inhoudt worden geschetst. Vleesmatiging is één van de onmisbare elementen van een verduurzaming van het voedselsysteem: dit zou dan ook expliciet moet worden vermeld, zonder daarbij andere elementen en verdere nuanceringen uit te sluiten. (Net zoals er bij de paragrafen over duurzame mobiliteit ook expliciet wordt gesteld dat deze een "modal shift" richting collectief vervoer impliceert, *zonder* dat hiermee wordt gesuggereerd dat dit het enige en ultieme antwoord is.)

Het *Netwerk Bewust Verbruiken* verwacht dat paragraaf 2.3.11 van het voorontwerp (p. 78 e.v.) als volgt wordt aangepast:

- bij de "situatieschets" wordt als veranderde voedingsgewoonte ook de excessieve vleesconsumptie vermeld
- onder het kopje "impact op de gezondheid" wordt verwezen naar de figuur met de waargenomen

- consumptie bij de bevolking van 15 jaar of ouder (p. 81) waarin de onevenwichten worden gevisualiseerd; daarbij wordt aangegeven dat de huidige overconsumptie van vlees en andere dierlijke producten één van de onevenwichten is die tot de genoemde stoornissen leidt
- onder het kopje “impact op het milieu” wordt verwezen naar de figuur met de uitstoot van broeikasgassen verbonden aan de productie van 1 kilo voedsel (p. 80); daarbij wordt aangegeven dat het huidige niveau van vleesconsumptie onverenigbaar is met de doelstellingen van duurzame ontwikkeling (met een verwijzing naar de conclusies van het vierde Federaal Rapport) en dat een “duurzaam voedingspatroon” noodzakelijkerwijs minder vlees zal moeten bevatten dan het huidige.
 - afsluitend zou er expliciet moeten worden opgemerkt dat één van de elementen van een verduurzaming van ons voedingspatroon een vleesmatiging zal zijn
 - bij de voorstelling van maatregel 3 kan worden toegevoegd dat het Duurzaam Voedingsplan zal moeten dienen voor de geleidelijke verwezenlijking van een verhoging van de consumptie van fruit en groenten en een verlaging van deze van dierlijke eiwitten, in lijn met de bepalingen van het Federaal Rapport DO

Landbouw

Tot op vandaag werd de evolutie van de **landbouwsector** meer geleid door de socio-economische dwangmatigheden dan door de nood om te voldoen aan de behoeften en verwachtingen van de bevolking. Elk landbouwbeleid zou zo opgevat moeten worden dat het coherent is met een duurzaam voedingsbeleid, wat erop neerkomt dat er voedingsproducten van hoge kwaliteit geproduceerd worden met eerbied voor het milieu en voor de rechten van de mens en van de werknemers. De biologische landbouw is een landbouwproductiemethode met strikte milieucriteria, maar die ook zou moeten kunnen aantonen dat ze tevens aan de sociale criteria voldoet. De boerderijlandbouw biedt ook sociale en milieuvoordelen, maar er bestaat op vandaag geen enkel duidelijk herkenningspunt voor de consument, die op de markt de boerderijproducten niet kan onderscheiden van de industriële landbouwproducten.

Waar in het tweede Federaal plan nog verwezen werd naar de sterke **wisselwerking tussen de landbouw in Europa en de landbouw in de rest van de wereld** ontbreekt ook dit in de verwijzingen naar duurzame voeding. De huidige voedselcrisis toont aan dat hier ook nog een lange weg is af te leggen voor we tot duurzame landbouw en duurzame voeding komen. In een extra hoofdstuk 'Uitdagingen inzake armoede en DO op wereldvlak' geven we een aantal beleidsmaatregelen onder het luik 'Een duurzame landbouw in Noord en Zuid als middel tegen armoede en honger'.

Netwerk Bewust Verbruiken verwacht van een duurzaam landbouwbeleid dat het:

- Meer publieke middelen besteedt aan de landbouw- en milieuwetenschappen en onderzoeken op dat gebied.
- Met voorrang de biologische landbouw, de geïntegreerde landbouw, de boerderijlandbouw of elke vorm van landbouw steunen die aan strikte duurzaamheidscriteria beantwoordt.
- Duidelijke herkenningspunten ontwikkelt voor de landbouwvormen die aan strikte duurzaamheidscriteria beantwoorden.
- De omschakeling steunt van conventionele landbouwbedrijven naar deze landbouwvormen die aan strikte duurzaamheidscriteria beantwoorden.
- Een gepaste technische omkadering levert.
- De collectieve productie- en distributiestructuren aanmoedigt en de landbouwsector helpt om beter aan de vraag tegemoet te komen.
- Bijzondere regels uitwerkt voor de artisanale verwerking, die vaak benadeeld wordt door de toepassing van onaangepaste normen die uitgewerkt werden voor de industriële verwerking.
- De korte handelscircuits steunt.
- beleidsmaatregelen worden opgenomen met het oog op een duurzame landbouw in Noord én Zuid

Communicatie en gedragsverandering

Als we willen dat de consumenten voedselkeuzes en eetgewoonten aannemen die gezonder en meer met de doelstellingen van een duurzame ontwikkeling verenigbaar zijn, doen we er goed aan ze correct te **informer**en zodat ze met kennis van zaken en op een verantwoorde manier keuzes kunnen maken. Er is vandaag een fundamentele dubbelzinnigheid in de houding van de producenten/distributeurs die de consumenten enerzijds met de verantwoordelijkheid opzadelen om keuzes te maken met oog voor de duurzame ontwikkeling en anderzijds weigeren om ze gegevens te verstrekken over de sociale en de

milieukeurmerken van de producten. Er moet een informatiesysteem op poten gezet worden. De inhoud en de vorm ervan moeten zowel overeenstemmen met de verwachtingen van de consumenten, alsook hen ertoe bewegen hun keuzes te veranderen en naar meer duurzame producten over te schakelen. Maar de duurzame voeding is meer dan alleen maar het consumeren van duurzame voedingsproducten. Bovenop een etikettering van de duurzaamheid van de voedingsproducten zou het goed zijn om een heel informatiesysteem te ontwikkelen dat de duurzamere diëten aanbeveelt die bijvoorbeeld de consumptie van lokale en seizoensgroenten en -fruit bevorderen en de vleesconsumptie beperken.

De informatie die aan de consumenten verstrekt wordt, moet zo concreet mogelijk zijn en gemakkelijke herkenning op de verkooppunten mogelijk maken. Die informatie moet rekening houden met de verschillen die bestaan tussen diverse categorieën van consumenten.

Maar het mag niet blijven bij informatie alleen. Het is goed dat **gedragsverandering** in het plan is opgenomen. In het lopende project rond 'de prijs van duurzame voeding' waarin NBV, Gezinsbond, Ecolife, Kul, Velt en Vredeseilanden op zoek gaan naar hoe consumenten kunnen omschakelen naar duurzame voeding stellen we vast dat niet alleen de prijs, maar ook de kennis over duurzame voeding een belangrijke barrière is. Bovendien vergt het tijd om om te schakelen en kiezen gezinnen voor omschakeling op hun maat; waar het ene gezin zal kiezen voor biologische voeding zal het andere bvb. vooral streekgebonden voeding kiezen omdat de randvoorwaarden niet zijn voldaan. Om consumenten effectief te laten omschakelen is het van het allergrootste belang dat consumenten weten wat duurzaam is en hoe ze zelf kunnen omschakelen. Om zoveel mogelijk doelgroepen te bereiken is het noodzakelijk dat ze over alle principes van duurzame voeding worden geïnformeerd en dat ze intensief begeleid worden met **adviezen op maat**.

Voedselverspilling

Hoewel meer dan 800 miljoen mensen in de wereld honger lijden, gooien we in België allemaal ongeveer 15 kg nog consumeerbaar voedsel weg per jaar. Dat is de **voedselverspilling** door de gezinnen en de hoeveelheid voedingsproducten die tijdens de productie verloren gaat. Om die verspilling tegen te gaan zou een actieprogramma uitgewerkt moeten worden dat ingrijpt op de verschillende aangetoonde oorzaken: commerciële praktijken die de aankoop van voeding in onaangepaste hoeveelheden aanmoedigen, slecht beheer van het winkelen en het opslaan van de voedingsproducten thuis, bereiding in grotere hoeveelheden dan nodig, verlies van kennis over het gebruiken van restjes... De strijd tegen de voedselverspilling moet gevoerd worden in de hele landbouwvoedingsketen en alle actoren moeten erbij betrokken worden. Naast het bestrijden van de verspilling moet het weggeven van voedsel vergemakkelijkt worden en moeten maatregelen getroffen worden opdat de niet geconsumeerde overschotten in optimale omstandigheden bezorgd zouden kunnen worden aan de organismen die voedselbedelingen houden.

F. Sociale inclusie, demografie en migratie

Dit hoofdstuk blijft eveneens veel te vaag. Zelfs onder het hoofdstuk 'praktisch' komen er geen concrete voorstellen.

Eind juni wordt normaalgezien het nieuwe **NAP Inclusie** besproken en goedgekeurd op de Interministeriële Conferentie. Het lijkt ons dan ook zinvol om naar dit nieuwe plan te verwijzen. Bij de totstandkoming van dit plan was er een actieve betrokkenheid van mensen in armoede via het Belgisch Netwerk Armoedebestrijding. Het valt af te wachten in welke mate de suggesties en opmerkingen in de uiteindelijke tekst opgenomen zullen zijn. Belangrijkste opmerking is echter dat er zeker een vierde uitdaging aan toegevoegd moet worden ten opzichte van het vorige plan en dit is "een voldoende inkomen voor iedereen om waardig te leven en te participeren aan de samenleving."

2.3.12. Woningen beter benutten en duurzame en betaalbare huisvesting garanderen voor iedereen

We missen maatregelen die duurzame en betaalbare huisvesting voor iedereen zullen garanderen. In de situatieschets wordt wel een juiste analyse gemaakt, maar in de maatregelen vinden we hier zo goed als niks over terug.

Er moet meer aandacht gaan naar het wegwerken van **discriminaties op de woonmarkt** (federale huurwet, privé-eigenaars) waardoor bijvoorbeeld alleenstaande ouders met kinderen, jongeren, ... zich nog moeilijk

een degelijke huisvesting kunnen veroorloven. We denken onder andere aan de versnelde bouw van sociale woningen, het verder ontwikkelen van het aanbod van de sociale verhuurkantoren, het toekennen van huursubsidies voor mensen die al enkele jaren op de wachtlijst voor een sociale woning staan, ... Daarnaast moeten prioritair middelen beschikbaar worden gesteld om **gratis energieaudits** aan te bieden en investeringen te doen om de energiefactuur van kwetsbare gezinnen te doen dalen. De maatregel op vlak van **belastingsvermindering bij milieuvriendelijke investeringen** voorbij gaan aan de meeste mensen in armoede; deze mensen betalen weinig tot geen belastingen en kunnen het investeringsbedrag ook niet voorschieten. Hier zullen dus andere manieren moeten gezocht worden. Bovendien moet er bij dit soort maatregelen voor gewaakt worden dat eigenaars de huurprijs van hun woning niet zullen opdrijven na het doorvoeren van deze werken, en dat zo de milieuvriendelijke particuliere woningen enkel voor de middenklasse beschikbaar zijn.

Netwerk Bewust Verbruiken stelt bijkomende maatregelen voor:

- Verscherpte energiekwaliteitsnormen voor verhuurders.
- Via huurtoelage en reglementering van de huurprijzen kunnen prijsstijgingen worden opgevangen en blijft energie voor de huurder betaalbaar, terwijl de energierekening fors daalt.
- Investeringsmaatregelen voor verbeterde isolatie zijn ook voor verhuurders fiscaal aftrekbaar.

Het voorontwerp meldt: 'Vanuit milieu-oogpunt heeft het bouwen van woningen een impact op onder meer het ruimte- water- en energieverbruik'. Dat klopt, maar volgens studies die de federale overheid vroeger liet maken, is ook de milieu-impact van productie en gebruik van **bouwmaterialen** in ons land zeer groot. Bovendien heeft bouwen en wonen niet alleen een milieu-impact, maar ook een belangrijke gezondheidsimpact. Daarover wordt niets gezegd.

Promotie van duurzame buurten (p. 84): hier wordt geen enkele aflijning gegeven van wat met 'duurzaam' bedoeld wordt. Op Vlaams niveau zijn er intussen verscheidene projecten bezig of in ontwikkeling (Ecopolis-Vlaanderen, Klimaatwijken, energieneutrale wijken, cradle-to-cradle-wijken...).

Milieuvriendelijke initiatieven ondersteunen (p. 85): Ook hier gaat de nadruk erg eenzijdig naar energiebesparing & klimaat.

Netwerk Bewust Verbruiken stelt voor om toe te voegen bij 'Milieuvriendelijke initiatieven ondersteunen':

- BTW-verlaging voor bouwmaterialen die voldoen aan een aantal strenge criteria (bv. die van het Natureplus-label).
- Ontwikkelen milieu-informatiestem is OK, maar ook hier kunnen type-I-labels in aan bod komen.

2.3.14 Milieu en tewerkstelling

Hier willen wij vooral een pleidooi houden om de zogenaamde **buurtontwikkelingsdiensten**, dit zijn sociale economie-initiatieven die met en hoofdzakelijk voor mensen in armoede werken, te stimuleren. Deze diensten hebben het langs inkomenszijde moeilijker, aangezien zij over weinig tot geen klanteninkomsten beschikken en nog vergaander investeren in het welzijn van hun werknemers. Het lijkt ons dus wel een interessante piste om het stimuleren van deze buurtontwikkelingsdiensten bij het luik milieu en tewerkstelling op te nemen. Hierdoor zou ook op vlak van milieumaatregelen een belangrijke groep mensen ook bereikt kunnen worden.

2.3.17 Streven naar een inclusief en multidisciplinair armoedebeleid

We stellen voor om samen te werken met de Gemeenschappen. Dit omdat kinderarmoede uitdrukkelijk als aan te pakken probleem wordt vermeld. Dit is een thema waar alvast de Vlaamse overheid ook mee bezig is. We pleiten heel sterk voor de betrokkenheid van de doelgroep via het Belgisch Netwerk Armoedebestrijding binnen de op te richten subwerkgroep Armoedebeleid. Maatregelen op vlak van armoedebestrijding worden immers best afgestemd met de mensen zelf om te voorkomen dat maatregelen opnieuw net niet aan degenen toekomen waarvoor ze bedoeld zijn. Mensen in armoede weten bovendien ook heel goed waar nu net de knelpunten in de praktijk zitten.

Via dit Belgisch Netwerk, dat lid is van het European Anti Poverty Network, kan ook input naar het Europees beleid ingebracht worden vanuit de doelgroep.

2. Ontbrekende acties en maatregelen

Volgende onderdelen ontbreken volgens NBV in het plan.

1. Betere bescherming voor kwetsbare consumenten

In het hele Plan ontbreekt een luik rond betere bescherming voor kwetsbare consumenten. Dit kan opgenomen worden inder hoofdstuk F Sociale inclusie, demografie en migratie of bij 2.3.1. Reclame, marketing en duurzame ontwikkeling.

Terwijl er nauwelijks middelen bestaan voor informatiecampagnes over duurzaam consumeren, worden consumenten dagelijks belaagd met **reclameboodschappen** om juist zoveel mogelijk te consumeren. Jaarlijks worden enorme bedragen besteed aan reclame. Vooral jongeren en, ironisch genoeg, minder koopkrachtige mensen zijn daar de dupe van.

Via kredietsystemen allerhande lijkt alles op het eerste zicht mogelijk. Kredietsystemen zetten mensen nog meer aan tot overmatig consumptiegedrag, wat in een aantal gevallen leidt tot **overkreditering** en op termijn tot torenhoge schulden. Ook al bestaat er een verbod op bepaalde types reclame voor consumentenkrediet, toch blijkt uit de praktijk dat die wetgeving ernstig met de voeten wordt getreden. De effecten van de verkoop op krediet en de kredietkaarten die de grootwarenhuizen in het leven hebben geroepen, dienen te worden geëvalueerd.

In de tekst wordt terecht verwezen naar de acties van het 2^{de} FPDO die maar gedeeltelijk zijn uitgevoerd. Het is dan ook positief dat dit opnieuw wordt opgenomen in dit plan. Het oorspronkelijke uitgangspunt van deze actie was "het beschermen van de consument, het ontwikkelen van duurzame consumptiepatronen en meer specifiek het tegengaan van overconsumptie". Het tegengaan van overconsumptie moet terug als doelstelling opgenomen worden in de actie omtrent reclame.

Het *Netwerk Bewust Verbruiken* verwacht dat

- middelen worden vrijgemaakt om informatie- en sensibilisatiecampagnes over de problematiek van overkreditering te financieren.
- het toezicht op de wetgeving inzake het consumentenkrediet zal worden opgedreven.
- middelen worden vrijgemaakt voor sensibilisatie van jongeren over de manipuleertechnieken die kunnen worden toegepast bij reclame.
- Er zou in de reclamecode meer aandacht moeten zijn voor tegengaan van (excessief) onduurzaam gedrag.

2. Duurzame innovatie

NBV stelt ook voor om een hoofdstuk rond **Duurzame innovatie** in te voeren. Binnen de Lente van het Leefmilieu komt dit thema wel aan bod (Eco-innovatie).

België moet een voorbeeld worden op vlak van het **stimuleren van duurzame innovatie**. Terwijl de bedrijfswereld een pleidooi houdt voor innovatie in het algemeen, voegt NBV daar een kwalitatief element aan toe. Geen innovatie zondermeer, maar innovatie die oplossingen biedt voor de vele uitdagingen waar we nu voor staan. Innovatie met het oog op dematerialisatie met een factor 4 (wereldwijd) en bij ons zelfs met een factor 10 is prioritair. Via ecodesign gericht op afvalpreventie, hergebruik en recyclage bijvoorbeeld. Of onderzoek naar alternatieve energievormen. Ook het onderzoek naar duurzame landbouwtechnieken moet worden gestimuleerd met het oog op het vermijden van pesticidengebruik of een overmaat aan meststoffen en energie. Het wetenschappelijk onderzoek moet algemeen veel meer in die duurzame richting worden gestuurd. Onderzoek met duidelijke duurzaamheidsdoelstellingen moet absolute voorrang krijgen.

Nieuwe technologieën voor nieuwe uitdagingen moeten worden gestimuleerd, maar men moet ook waakzaam blijven voor de eventuele **neveneffecten**. Soms lijken bepaalde technologieën op het eerste zicht interessant, maar pas achteraf blijken er ook nadelen aan verboden te zijn. Het is dus belangrijk om steeds met randvoorwaarden rekening te houden. Onderzoek naar mogelijke neveneffecten moet uiteraard in een vroeg stadium gebeuren.

België heeft ook haar bijdrage tot duurzame productie en consumptie **in het Zuiden**. Het kan bijvoorbeeld niet dat investeringen hier aan bepaalde criteria moeten voldoen, terwijl Belgische investeringen in het Zui-

den aan de slag gaan met verouderde of schadelijke technologieën. Dit is bijvoorbeeld relevant in het kader van de CDM-projecten (CDM: Clean Development Mechanism).

Netwerk Bewust Verbruiken verwacht:

- Dat het Federaal Wetenschapsbeleid duurzaamheidscriteria toepast bij het al dan niet toekennen van middelen voor wetenschappelijk onderzoek.
- promotie voor ecodesign bij bedrijven en in het bijzonder KMO's, gekaderd binnen het concept van maatschappelijk verantwoord ondernemen.
- dat binnen internationale onderhandelingen wordt gepleit voor duurzame technologie-overdracht en capaciteitsopbouw (training, vorming, netwerken,...).

3. Duurzaam sparen en beleggen

Een ander ontbrekend luik betreft het **duurzaam sparen en beleggen**. Bewuste consumenten vinden het belangrijk dat hun spaargeld niet gebruikt worden voor **schadelijke economische activiteiten** (wapenhandel, kernenergie,...) Ze willen het liefst dat hun geld belegd wordt op een duurzame manier, waarbij rekening wordt gehouden met milieu-, sociale en ethische criteria. Dit geldt niet enkel voor hun eigen beleggingen, maar ook o.a voor het pensioensparen via hun werkgever. Maar er zijn nog heel wat knelpunten.

Vooreerst loopt het mank met de **transparantie** over de inhoud van financiële producten. De inhoud van financiële en verzekeringsproducten zijn de concrete effecten waarin belegd wordt. Essentieel is ook dat bekend gemaakt wordt of en hoe financiële producten sociale, ethische en ecologische criteria toepassen bij hun investeringen. Financiële instellingen maken meer en meer gebruik van het stemrecht dat verbonden is aan de aandelen die ze bezitten of beheren. Of dit op een duurzame wijze gebeurt of vooral met oog op korte-termijnrendementen is onduidelijk. Een (pensioen)spaarder, een klant van een verzekeringsproduct, ... allen hebben recht op deze kenmerkende productinfo. De verplichte transparantie voor pensioeninstellingen, in het kader van de particuliere arbeidsgebonden pensioenregeling (de tweede pensioenpijler), zoals voorzien in de wet van 2003 is in een stap in de goede richting. Deze wet verplicht pensioeninstellingen te rapporteren over het al dan niet gebruiken van ethische, milieu en sociale criteria in hun herbeleggingsbeleid. Dit kan verder uitgebreid worden naar alle andere financiële producten.

Er zijn geen specifieke vereisten voor producten die claimen dat ze vallen onder "**maatschappelijk verantwoord investeren**" (MVI). Wie vandaag een financieel product op de markt brengt, kan geheel zelf bepalen of het maatschappelijk verantwoord, duurzaam of ethisch, is. Bovendien is de verstrekte productinfo ook hier vaak onvoldoende. Gevolg: willekeur en verwarring voor de consument! De financiële sector is zich ten dele van het probleem bewust. Maar de door hen uitgewerkte alternatieven zijn vaak ontoereikend. Ook binnen een zgn. MVI-kader zijn bijvoorbeeld investeringen in controversiële wapenproductie of in bedrijven die systematisch betrokken zijn bij ernstige en bewezen mensenrechtenschendingen nog steeds niet uitgesloten.

Tijdens de aflopende legislatuur heeft België paal en perk gesteld aan de financiering van bedrijven die betrokken zijn bij de handel of productie in anti-persoonsmijnen en clustermunitie. Daarmee werd een belangrijk begin gemaakt aan het **stopzetten van investeringen** in praktijken die niet in overeenstemming zijn met overtuiging van de doorsnee bankklant en/of die niet te verzoenen zijn met de maatschappelijke doelstellingen van de overheid. Bijkomende grenzen aan praktijken waar geld aan verdiend mag worden, zijn nodig.

Netwerk Bewust Verbruiken verwacht:

- dat er voor 2011 een regelgeving is uitgewerkt die zorgt voor een verplichte transparantie voor alle financiële producten, inclusief verzekeringsproducten.
- dat investeerders verplicht worden aan te geven of en hoe ze rekening houden met ethische, milieu- en sociale criteria in hun beleggingsbeleid.
- dat er een verplichte duurzaamheidsverslaggeving voor beursgenoteerde bedrijven komt.
- bijkomende grenzen aan praktijken waarin geïnvesteerd mag worden, te beginnen met praktijken die niet in overeenstemming zijn met internationale verdragen (bv. mensenrechten, Kyoto,...) en het internationaal humanitair recht.
- dat de overheid initiatief neemt om, in samenwerking met de sector en het middenveld, te komen tot een kwaliteitsvolle transparantie en normering van MVI-producten.

4. Uitdagingen inzake armoede en duurzame ontwikkeling op wereldvlak

Zoals in het eerste hoofdstuk reeds vermeld moet er aan dit plan een hoofdstuk toegevoegd worden betreffende de globale dimensie van duurzame ontwikkeling.

Een coherent buitenland beleid

De huidige voedselcrisis geeft aan dat de huidige handelspraktijken, het promoten van exportlandbouw en het laten varen van regionaal georganiseerd landbouwbeleid niet de juiste manier van handelen is. Door de wereldomvattende keuze voor vrijhandel en exportproductie worden lokale landbouwproducenten en -producten in het Zuiden van de markt gedruwd. De klimaatverandering zorgt er bovendien voor dat dezelfde mensen door steeds vaker voorkomende extreme weersomstandigheden niet kunnen voldoen in hun primaire behoeften wegens gebrek aan drinkbaar water en vernielde oogsten.

Een duurzaam landbouw en voedingsbeleid, een duurzaam handelsbeleid, een duurzaam ontwikkelingsbeleid en een klimaatbeleid dat duurzame ontwikkeling in de ontwikkelingslanden mogelijk maakt veronderstellen een coherentie in het beleid dat niet kan steunen op louter sectorieel maatregelen.

Om duurzame ontwikkeling te bevorderen moeten de acties van de verschillende beleidsdomeinen geïntegreerd worden.

- België moet er voor zorgen dat er een coherent beleid gevoerd wordt, het beleid op landbouw, handel of klimaat mag het beleid op ontwikkelingssamenwerking niet tegenwerken, integendeel het zou het moeten versterken.

Klimaatbeleid en het zuiden

Ontwikkelingslanden zullen het hardst getroffen worden door de gevolgen van de klimaatverandering. Vooreerst, omdat de meeste ontwikkelingslanden in regio's liggen die vatbaar zijn voor droogtes, overstromingen, orkanen, etc. Daarnaast hebben ontwikkelingslanden minder mogelijkheden om zich aan te passen aan de gevolgen van de klimaatverandering. Ze hebben onvoldoende financiële middelen en technologische kennis om zich voor te bereiden op natuurrampen en andere gevolgen van de opwarming van de aarde. Vooral de minst ontwikkelde landen en de kleine eilandstaten zijn uiterst kwetsbaar. Adaptatiemaatregelen moeten die kwetsbaarheid tegengaan. Het gaat hier bijvoorbeeld om aanpassing van plantvariëteiten, irrigatiewerken, bebossing om erosie tegen te gaan, enz. Bijzondere aandacht moet daarbij gaan naar een meer geïntegreerd beheer van water. De opwarming van de aarde heeft immers een belangrijke impact op de hydrologische cyclus, met een sterke toename van extreme omstandigheden (lange droogtes, toename regenintensiteit met overstromingen tot gevolg, stijging zeepeil, vermindering grondwaterreserves e.d.).

Gezien hun historische verantwoordelijkheid in de globale klimaatproblematiek hebben industrielanden niet alleen de morele plicht om zelf ambitieuze reductiedoelstellingen te realiseren, maar ook om ontwikkelingslanden te ondersteunen om zich aan te passen aan de gevolgen van de opwarming van de aarde. Daarnaast moeten industrielanden ontwikkelingslanden ondersteunen in hun keuze voor een koolstofarme en duurzame ontwikkeling en het vermijden van ontbossing en bosdegradatie. Hiervoor moeten door de Belgische overheid voldoende financiële middelen en technologie ter beschikking gesteld worden en moet capaciteitsopbouw gestimuleerd worden.

Ook België mag zijn verantwoordelijkheid in deze globale problematiek niet ontlopen en moet op de internationale fora mee aan de kar trekken van een ambitieus klimaatbeleid en deze ambitie ook waarmaken in zijn eigen (ontwikkelings)beleid. Actie 2.3.6 van het voFPDO vermeldt dat België zal voorzien in de behoeften van de ontwikkelingslanden, waarbij enkel wordt verwezen naar een overleg tussen verschillende overheidsdiensten. Een effectief beleidsdomeinoverschrijdend politiek overleg is cruciaal, maar gezien de urgentie van de internationale klimaatproblematiek moet deze actie concreet worden ingevuld met volgende maatregelen:

- De Belgische overheid moet additionele middelen vrijmaken voor de financiering van de noden van ontwikkelingslanden, bovenop de reeds beloofde ontwikkelingsgelden. Er moet tevens gezocht worden naar innovatieve bronnen voor financiering van adaptatie en mitigatie.
- Er moeten menselijke, financiële en institutionele middelen vrijgemaakt worden om klimaat te integreren in de Belgische ontwikkelingssamenwerking. Er is dringend nood capaciteitsopbouw binnen de Belgische administratie, zowel bij de ambtenaren die in Brussel gestationeerd zijn, als de mensen die in de partnerlanden werken.
- Ook in de dialoog met partnerlanden moet klimaat op de agenda gezet worden, opdat deze dimensie geïntegreerd zou worden in de nationale plannen en strategieën (Poverty Reduction Strategy Papers,

National Adaptation Plans of Action, National Sustainable Development Strategies). In de contacten met de partnerlanden moet ook extra aandacht gaan naar capaciteitsopbouw omtrent adaptatie.

- Ontwikkelingsprojecten moeten dusdanig worden ontworpen dat ze koolstofarm en “climate proof” zijn. Reeds van bij de planning moet rekening gehouden worden met impact van het project op de klimaatverandering of met de impact van het klimaat op het project. Als prioritaire sector moet de landbouwsector hierbij aan bod komen, gezien de enorme impact van de klimaatverandering op landbouw en voedselzekerheid.
- Externe kredieten moeten voldoen aan duurzaamheidscriteria. We bevelen hierbij aan om kredieten te kopen die gecertificeerd zijn met Gold Standard (zie www.cdmgoldstandard.org)
- De Federale overheid compenseert zijn dienstreisvluchten via www.compenco2.be.

Een duurzame landbouw in Noord en Zuid als middel tegen armoede en honger

De verbetering van de sociaal-economische (o.m. het agrarische inkomen) en ecologische condities in een context van duurzame landbouw is een belangrijke stap naar voedselzekerheid en het bereiken van de verscheidene Millenniumdoelstellingen (MD's): de vermindering van de armoede en de honger (MD1), gelijkwaardigheid tussen mannen en vrouwen (MD3) en de verbetering van het milieu (MD7). Die doelstellingen zijn een taak van alle overheden, zowel uit Noord als Zuid (MD8). Daarom stellen we volgende acties voor:

België moet het Zuiden steunen om armoede en honger te bestrijden door middel van **kleinschalige duurzame landbouw**. België kan haar bilaterale en multilaterale budgetten voor landbouw optrekken tot vijftien procent, inclusief beleidsondersteuning van de nationale ministeries van landbouw en directe steun aan landbouworganisaties in ontwikkelingslanden.

- België moet investeren in kleinschalige duurzame landbouw in het Zuiden.

Landbouw in het zuiden moet **eerst de bevolking voeden** en niet via export de economie van het Noorden ondersteunen. België moet ervoor pleiten dat internationale instellingen zoals WTO, IMF en Wereldbank een beleid voeren dat het **recht op voedsel** ondersteunt, en dus het recht op reguleren van landbouwmarkten niet ondermijnt. Het principe van voedselsoevereiniteit moet geïntegreerd worden in nationale en internationale beleidsplannen.

- België moet op het Internationale vlak pleiten voor een landbouw die eerst de lokale bevolking voedt en het milieu beschermt.
- Er mag niet geïnvesteerd worden in projecten die geen rekening houden met het recht op voedsel of met negatieve gevolgen voor het milieu.

Lokale en regionale markten laten een kortere keten toe, zijn vaak cultuureigen en veel meer gericht op voedselproductie en consumptie. Landen moeten de nodige beleidsruimte krijgen om een beleid te kunnen voeren dat gericht is op voedselsoevereiniteit. Dat houdt in dat ze tot een akkoord komen over de gewenste combinatie tussen voedselproductie, -invoer en -uitvoer in het ruimtelijke kader (nationaal, regionaal) dat daarvoor het meest gepast is.

- De Belgische overheid moet lokale en regionale markten stimuleren.

Volwaardige gesprekspartners

Achtergestelde producenten moeten niet alleen in staat zijn om netwerken te vormen om samen standpunten te bepalen en kennis uit te wisselen, ook moeten zij als volwaardige gesprekspartner aanvaard worden. Het is van het grootste belang dat vertegenwoordigers van landen en intergouvernementele organisaties de producenten als volwaardige gesprekspartners zien en inspanningen doen om hun mening over concrete beleidsbeslissingen te vragen.

Bijkomende maatregelen:

- actief vertegenwoordigers van producenten uitnodigen zodat ze hun visie kunnen geven op beleidsbeslissingen.
- actief aanwezig zijn op fora en vergaderingen waar achtergestelde producenten samenkomen om te overleggen en standpunten te bepalen.

De beste manier om de stem van achtergestelde producenten te verankeren, is hen een vaste plaats te geven aan de gesprekstafel in **internationale organen** zoals WTO, ICO (International Coffee Organization) en ICCO (International Cocoa Organization). Dit kan door landen aan te duiden als spreekbuis voor de

belangen van kleine producenten, door adviesorganen waarin netwerken van producenten zetelen, door het organiseren van een structurele dialoog met het middenveld uit het Zuiden. Zo bestaat er binnen de Internationale Cacao Organisatie een adviserend orgaan voor de industrie, maar is van een adviserend orgaan voor de lokale producent (nog) geen sprake.

Bijkomende maatregelen:

- de inspanningen die de overheid levert op het vlak van mijnbouwgrondstoffen moet uitgebreid worden naar landbouwgrondstoffen.
- De federale overheid moet ervoor ijveren dat er binnen de grondstofakkoorden een structurele verankering komt van de stem van achtergestelde producenten.